

Катерина Степанюк

РЕАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ЗМІСТОВОГО РЕСУРСУ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається навчально-змістовий ресурс формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Подається характеристика підготовчого, проектно-пошукового та навчально-професійного етапів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Наведено особливості формування таких груп дослідницьких умінь: організаційно-пошукових, когнітивно-операційних, технологічно-проектувальних, комунікативно-рефлексивних.

Ключові слова: дослідницькі уміння, навчально-змістовий ресурс формування, організаційно-пошукові, когнітивно-операційні, технологічно-проектувальні, комунікативно-рефлексивні уміння.

У Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012 р.) зазначається, що головними завданнями реформування вищої освіти є виховання особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях [2]. Так, відповідно до Державного галузевого стандарту напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» майбутні вчителі початкової школи мають володіти знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовувати їх під час вирішення педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань у початковій школі [1].

У свою чергу програми початкової школи вимагають від учителів формування в учнів дослідницьких умінь: «дослідницьких умінь і здатності учнів спостерігати за об'єктами і явищами живої і неживої природи»; «способів навчально-пізнавальної діяльності учнів, мисленневих дій та операцій шляхом аналізу, порівняння, узагальнення й класифікації природних об'єктів» («Природознавство» 1–4 клас); «оволодіння узагальненими способами дій; моделювання культурних і життєвих рольових стандартів поведінки» («Я у світі» 3–4 клас); «формування у молодших школярів прийомів самостійної роботи з дитячими книжками, уміння здійснювати пошук, добір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань» («Літературне читання» 2–4 клас); «формування початкових навичок знаходити, використовувати, створювати і поширювати повідомлення та дані, застосовуючи для цього інформаційно-комунікаційні технології» («Сходінки до інформатики» (2–

4 клас) [4]. Відтак майбутній учитель початкової школи має не тільки сам володіти всім комплексом дослідницьких умінь, а й сформувати такі вміння в учнів. Отже, об'єктивною є необхідність підвищення вимог до професійної компетентності фахівців, зокрема щодо формування в майбутніх учителів дослідницьких умінь та готовності до їх розвитку в учнів.

За останні десятиліття у вітчизняній педагогічній науці здійснені спеціальні дослідження змісту професійно-педагогічних умінь (О. Абдулліна, О. Остряньська, В. Сластьонін, Л. Спірн та ін.) та особливостей формування дослідницьких умінь окремих категорій фахівців, а саме: майбутніх учителів іноземної мови (М. Князьян), трудового навчання (В. Борисов, Є. Кулик, О. Рогозіна, В. Стешенко), географії (О. Миргородська), музики (В. Лісовий, М. Фалько), суспільствознавчих дисциплін (І. Єрмакова); студентів: педагогічного коледжу (С. Балашова) та ін. Проте, на сьогодні недостатньо розробленою залишається проблема формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в цілому та засобами організації різних видів діяльності, зокрема проектної.

Метою нашої статті є висвітлення особливостей реалізації навчально-змістового ресурсу формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності та результатів експериментального дослідження.

Навчально-змістовим ресурсом були охоплені низка загально-педагогічних дисциплін та методик початкового навчання, педагогічна практика й самостійна науково-дослідницька діяльність студентів, участь у роботі гуртків, спецкурс «Технологія проектування в початковій школі», які забезпечували безперервний характер у процесі навчання в педагогічному виші.

Логіка дослідження передбачала його здійснення за етапами та зумовлювалася завданнями на кожному з них, навчально-змістовим ресурсом підготовки та охоплювала етапи науково-педагогічного пошуку, які детально описано на рисунку 1.

На кожному етапі експериментального навчання основна увага приділялася виробленню певних видів дослідницьких умінь, але гнучкий взаємозв'язок та перехід від одного етапу до іншого дозволяє визначити цілісність процесу формування означених умінь.

Коротко розглянемо особливості навчально-змістового ресурсу формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи відповідно кожному етапу.

Метою підготовчого етапу було формування організаційно-пошукових та когнітивно-операційних умінь. На цьому етапі експериментальна робота спрямовувалася на розвиток інтересу та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності; прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з основ проведення наукових досліджень у галузі початкової освіти.

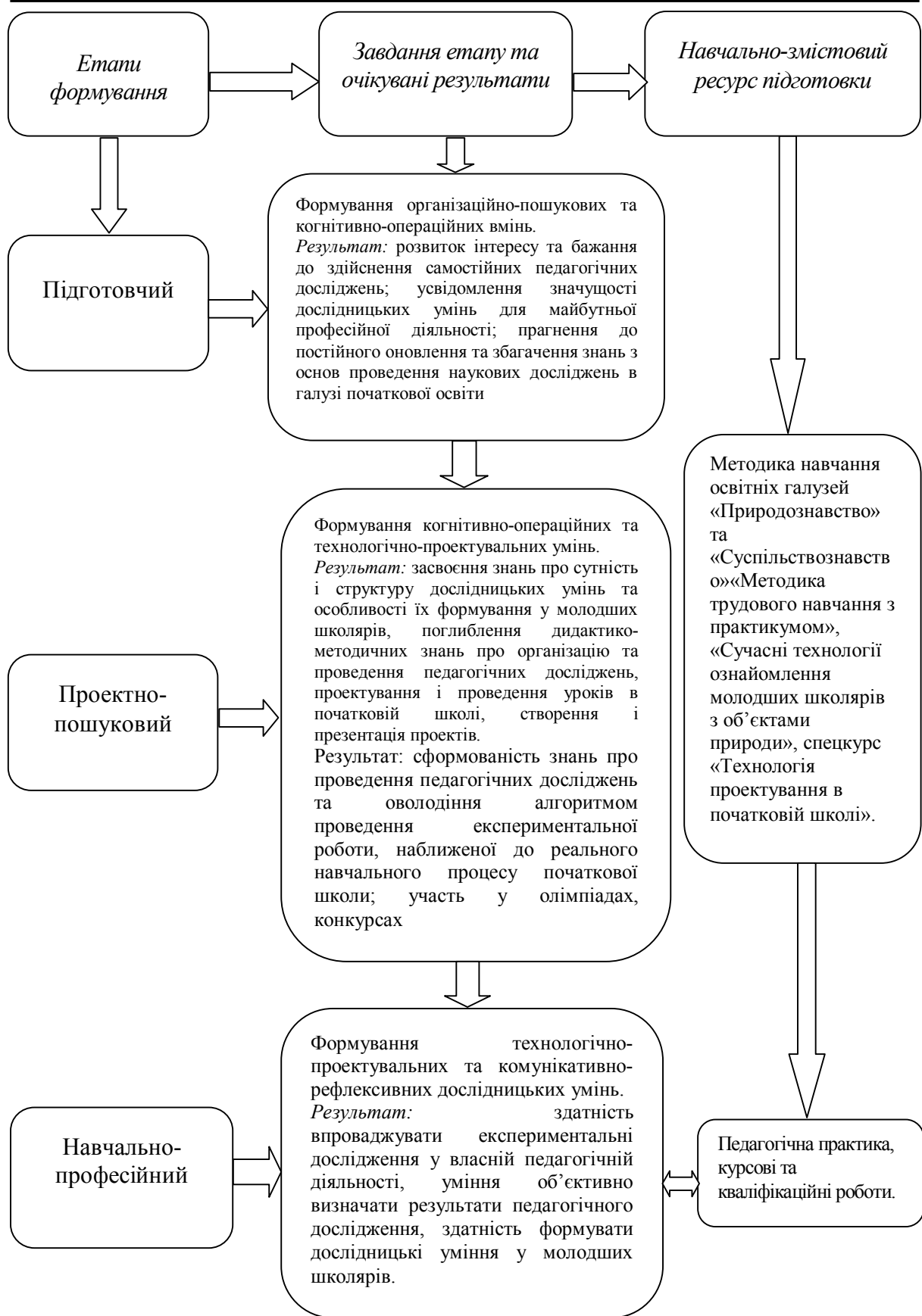

Рис. 1. Процес формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності

З цією метою на проектно-пошуковому та інших етапах під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах нами використовувалися такі форми аудиторної і позааудиторної роботи студентів: лекції, практичні заняття, самостійна, індивідуальна робота.

У процесі експериментальної роботи поряд із традиційними ми використовували лекції пошукового типу: із запланованими помилками, лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція прес-конференція, проєктивна лекція з метою формування дослідницьких умінь. Названі типи лекцій спрямовувалися на: підвищення інтересу та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; забезпечення прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з проблем модернізації сучасної початкової освіти.

Крім того, на формування основ організаційно-пошукових та когнітивно-операційних умінь був повністю орієнтований навчальний курс «Основи науково-педагогічних досліджень». Аби підсилити спрямованість дисципліни на формування дослідницьких умінь майбутніх учителів, нами здійснювалося коригування змісту навчальних занять та доповнення їх власними розробками.

Метою проектно-пошукового етапу експериментального навчання було формування когнітивно-операційних та технологічно-проектувальних дослідницьких умінь. Її було реалізовано через доповнення окремих дисциплін циклу професійно зорієнтованої підготовки навчального плану напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта», спеціальності 7.01010201 «Початкова освіта» («Методика навчання освітніх галузей «Природознавство» та «Суспільствознавство»»), «Методика трудового навчання з практикумом», спецкурсу «Технологія проектування в початковій школі») навчально-дослідницькими завданнями. Вони активно впроваджувалися під час теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Зокрема, в межах вивчення курсу «Методика навчання освітніх галузей «Природознавство» та «Суспільствознавство» в початковій школі» було проведено проєктивну лекцію «Технологія проектування на уроках з курсів «Я і Україна» та «Природознавство» в початковій школі». Поряд з аудиторними формами передбачалася організація самостійної та індивідуальної роботи, яка спрямовувалася на поглиблене формування когнітивно-операційних та технологічно-проектувальних умінь.

Наприклад, у процесі вивчення навчальної дисципліни «Методика трудового навчання з практикумом» метою самостійної роботи було теоретичне осмислення студентами їхньої практичної діяльності в початковій школі, оскільки зазначений курс органічно поєднується з педагогічною практикою, де застосовуються набуті ними дослідницькі вміння.

Самостійна робота включала: вивчення окремих питань теми, передбачених навчальною програмою; підготовку до виступу на

практичному занятті та забезпечувала формування організаційно-пошукових та когнітивно-операційних дослідницьких умінь

Індивідуальна робота з курсу «Методика трудового навчання з практикумом» передбачала створення творчого проекту (за самостійно обраною темою) та виготовлення виробів, які виступають об'єктами праці на уроках трудового навчання в початковій школі [3]. У процесі її виконання створювалися умови для якнайповнішої реалізації творчих можливостей майбутніх фахівців через індивідуально-спрямований розвиток здібностей, пошукову і творчу діяльність.

На проектно-пошуковому етапі під час експериментального навчання упроваджувався спецкурс «Технологія проектування в початковій школі», що сприяв формуванню окремих груп умінь, які склали основу нашої класифікації: організаційно-пошукових, когнітивно-операційних, технологічно-проектувальних та комунікативно-рефлексивних.

Зміст спецкурсу «Технологія проектування в початковій школі» нами було структуровано за принципами: науковості, системності, взаємодії, освітньої рефлексії, міжпредметності.

Основним ресурсним забезпеченням викладання курсу був спеціально розроблений авторський посібник «Технологія проектування в початковій школі» [5]. Методологічні засади та методичний апарат посібника дозволяє поставити навчання на суб'єктну основу, підвищити рівень його персоналізації, що сприяє ефективному досягненню запланованих результатів навчання, а саме: формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Під час упровадження спецкурсу «Технологія проектування в початковій школі» передбачалася проектна діяльність майбутніх учителів початкової школи в процесі проведення практичних, частково на лекційних заняттях та під час самостійної роботи.

Проектна діяльність студентів спрямовувалася на розвиток усіх груп умінь, а саме: організувати справжню дослідницьку, творчу, самостійну діяльність; використовувати різноманітні методи і форми самостійної пізнавальної та практичної роботи; сприяти інтелектуальному розвитку; встановити ділові контакти між викладачами та студентами.

Навчально-професійний етап експериментального навчання передбачав формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності забезпечував формування технологічно-проектувальних та комунікативно-рефлексивних дослідницьких умінь. Зокрема, на цьому етапі відбувалося моделювання та проведення уроків з різних предметів початкової школи. Така організація навчального процесу дозволила студентам практично засвоїти основи проектної діяльності.

У контексті нашого дослідження необхідно було підвищити дослідницький характер педагогічної практики для забезпечення

формування технологічно-проектувальних умінь. На настановній конференції з цією метою майбутнім учителям початкової школи було запропоновано індивідуальні теми для розробки уроків з різних предметів початкової школи з включенням завдань дослідницького характеру. Ураховуючи дослідницьку орієнтацію професійно-педагогічної практики було уточнено програму виробничої практики на основі проектної діяльності.

У межах дисциплін «Методика трудового навчання з практикумом», «Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи» студенти виконували курсові роботи, які були комплексними дослідженнями і поєднали знання майбутніх учителів початкової школи з дисциплін психолого-педагогічного циклу та часткових методик початкового навчання. При виконанні цієї роботи студенти застосовували всі види дослідницьких умінь: когнітивно-операційні, організаційно-пошукові, технологічно-проектувальні та комунікативно-рефлексивні.

Таким чином, основною функцією навчально-професійного етапу було формування технологічного-проектувальних та комунікативно-рефлексивних умінь. Крім того, здійснювався подальший розвиток організаційно-пошукових та когнітивно-операційних умінь, що забезпечувалося на підготовчому та проектно-пошуковому етапах. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що на навчально-професійному етапі відбувалося найбільш інтенсивне формування всіх груп дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Така робота сприяла створенню спеціального професійно зорієнтованого середовища, що забезпечувало оптимальну реалізацію логіки дослідницької діяльності у процесі навчальної діяльності студентів.

Отже, використання навчально-змістового ресурсу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, застосування різних форм (лекційні, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота), упровадження спецкурсу «Технологія проектування в початковій школі», орієнтація педагогічної практики на проектну діяльність, оновлення тематики курсових робіт дають підстави стверджувати, що проектна діяльність сприяє підвищенню рівня дослідницьких умінь студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання» / за заг. ред. В. І. Бондаря. – К. : 2006. – 140 с.
2. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року [Електронний ресурс] // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 11–30. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/3.pdf.

3. Крамаренко А. Методика трудового навчання та художньої праці : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»] / Алла Крамаренко, Катерина Донських. – [3-є вид. перероб. і доп.]. – Донецьк : ЛАНДОН-ХХІ, 2011. – 302 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 520 с.
5. Степанюк К. Технологія проектування в початковій школі : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»] / Катерина Степанюк. – Донецьк : ЛАНДОН-ХХІ, 2012. – 154 с.